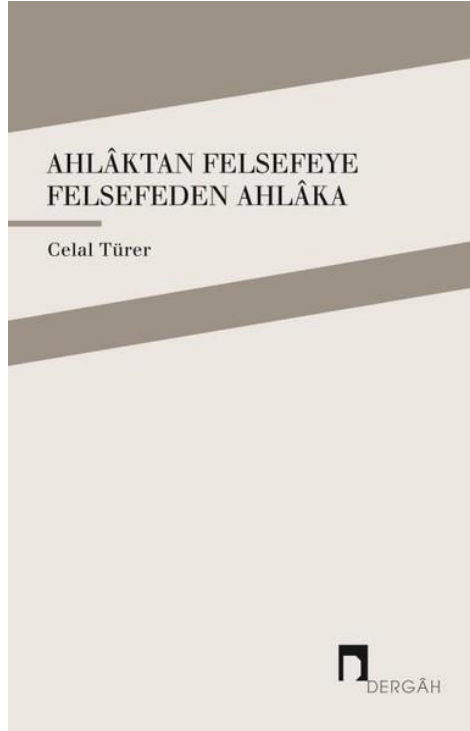

KİTAP TANITIMI

Celal Türer, *Ahlaktan Felsefeye Felsefeden Ahlaka*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, 374 s.

Nur Sena Fırat *

Ahlak; insanlığın var olmasıyla birlikte hayatın içinde ortaya çıkan ve insan ilişkilerini düzenleyen bir tezahürü seslendirir. Bu tezahür bireylerin hayatında bir ömür boyu süren hayat iççiliği olarak karşımıza çıkar.¹ Kadim kültürlerde ahlak mefhumunun hayatın içerisinde her daim önemle üzerinde durulduğu bilinmekle birlikte düşünce tarihinde sistematik olarak teorik ve pratik yönlerinin ele alınışı Antik Yunanda M.Ö. 4. yüzyıllarda ahlakın kurucusu olarak bilinen Sokrates tarafından ortaya konmuştur.² Sokrates ile birlikte ahlakın felsefi yapılmış ve ahlak alanı ciddi ve kapsamlı olarak ortaya konulmaya başlamıştır. Sok-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça İlahiyat 4. Sınıf Öğrencisi ve İLAMER İslam Felsefesi-Kelam Araştırma Grubu Üyesi (senafirat06@gmail.com).

¹ Celal Türer, *Ahlaktan Felsefeye Felsefeden Ahlaka*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s.8.

² Age, s.9.

rates'in her yönüyle anlamlandırmaya çalıştığı ahlak felsefesi Sokrates sonrası düşünürler tarafından da üzerinde durulan bir mesele haline gelmiştir. Kümülatif olarak ilerleyen bu alan hem hayatın içinden olması hem de insanları aşan ideallere yönelmesi bakımından insanı ve insana dair şeyleri bulmamızı sağlamaktadır. Ahlakın değeri; insanı şekillendiren ve insanı aşan alan arasındaki ilişkinin sürekli olarak var olmasından gelmektedir.³

Günümüzde ise büyük bir hızla kendini gerçekleştiren modern dünyada insanın kendini bulması kendini gerçekleştirmesi ve insanlık seviyesine çıkılabilmesi için ahlak alanına ehemmiyetle önem verilmektedir. Çalışmalarını Pragmatizm, Ahlak ve İslam Düşüncesi üzerinde yoğunlaştıran Celal Türer bu eseri ile çağımızda ahlak alanının nasıl ele alındığını ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Eserde ahlakın neliği, niçin ihtiyaç duyulduğu, eksikliği ile modern dünyada insanlığın geldiği nokta, tarihsel süreçte ortaya konulan ahlak teorileri, Kur'an'daki ahlaki yaklaşım, ahlak-egitim ilişkisi, W. James, Whitehead ve J.Dewey'in din ve ahlak anlayışları incelenmiştir. Eser ahlak alanının temel sorunu olan "nasıl yaşamalıyım?" sorusuna yazarın kendi paradigmasını yansıtan cevaplar ekseninde kurgulanmıştır.⁴

Eser giriş bölümünün ardından on dört metinden oluşmaktadır. Eserin sonunda kaynakça ve dizin bölümlerine yer verilmiştir. Metinler, yazarın çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerini gözden geçirerek sunulmuştur. Bu yönüyle yazarın yoğunlaştığı alanlar da müşahede edilmektedir. Her metin ahlak alanında ayrı bir sorunu ele alan başlıklar ile sunulmuştur; bu açıdan metinlerin birbirinden bağımsız olarak ilerlediği görülür.

Kitabın giriş bölümünün ardından sunulan ve eserin ilk metni olan "Ahlak Anlayışlarını Eleştirmenin İmkân ve Sınırları" adlı metni ahlakın mahiyeti ve günümüzdeki ahlaki buhran sorununa değinerek başlamaktadır. Ardından mevcut ahlak anlayışları ana hatları ile ele alınmış ve eleştiri eyleminin mahiyeti sunulmuştur.⁵ Eleştiri eylemi ile geçmişin ve

³ Age, s.12-23.

⁴ Age, s.7-22.

⁵ Age, s.25-28.

şimdinin etkilenmesinin yanı sıra bu eylemin geleceği oluşturan ve onu şekillendiren bir yönelime sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu eylemi ahlak alanına taşıırken ahlakı oluşturan norm ve kurallara karşı eleştirinin zorluğundan bahsedilmiştir.⁶ İlâveten pratik ile ilişkili ahlak alanının teorik bir kuram üzerinden ortaya konulma zorunluluğundan dolayı eleştirinin güçlüğü belirir. Bu noktada düşünülen ahlak ve yaşanan ahlak ayırımı yapılarak; ahlaka yapılacak eleştirilerin epistemolojik, ontolojik ve metodolojik ayırım ile gerçekleşmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Böyle yapılacak bir eleştiri sonucunda ahlakın her daim bir oluş içerisinde olduğu göz önünde alınmış ve ahlakın görevinin problemlerle uğraşmak, kaynak aramak, çözüm için yeni fikirler üretmek, ilke ve kuralları yeniden rafine etmek ve duyarlı bir nitelik kazanmak olması gerektiği vurgulanmıştır.⁷ Metin, ahlaki bilincin oluşturma gayreti gerekliliğini sunarak son bulmuştur.

Kitabın ikinci metni “Ahlak ve Müeyyide/Yaptırım” başlığı ile sunulmuştur. Bu bölümde yaptırımın ne anlama geldiği açıklanarak ‘Geleneksel Dönemde Yaptırım’ ve ‘Modern Dönemde Yaptırım’ alt başlıklarında dönemsel olarak yaptırım olgusuna verilen anlamlar sunulmuştur. Ardından ‘Yaptırım ve Ahlak Sorunumuz’ bölümü ile metin son bulmuştur. Türer, ahlaki müeyyide ekseninde ahlakın yalnızca tek boyutla ele alınmasının sorunlara yol açacağını belirtir.⁸ Bu yüzden geleneksel ve modern dönemde yaptırımın nasıl ele alındığını ortaya koyarak; geleneksel olarak Hilmi Ziya Ülken’in düşünceleri etrafında yaptırımın deruni ve harici yönleri olduğunu ve bu anlamıyla ahlakın hem gerçek hem de ideal alanda yaptırımları ile eylemler ve vicdan kavramına yer vermiştir. Geleneksel düzlemde ahlak alanında yaptırım insanın gerçek dünyada eylemleri ile var olması fakat bununla yetinemeyip gerçek üstü alan olan ideal âleme yönelip evrensel ahlaki ilkelere de şekil veren yönünün olduğunu belirtir.⁹ Bu noktada ahlaki yaptırımı olumsuzlayanların gerekçesine yer vererek yaptırımın iradeye müdahil olduğu düşüncesinden kaynaklı olduğunu ortaya koyar. Lakin yaptırımı şu şekilde an-

⁶ Age, s.33.

⁷ Age, s.39.

⁸ Age, s.40.

⁹ Age, s.45.

lamalıyız; yaptırım erdemın gıyesıdır. Bu yüzden erdemın bızatıhı kendısındın daha ıyıdır.¹⁰ İlaveten geleneksel dđnemde Yunan kđltđrđ ve Roma İmparatorluğu'nda da ahlakı hayatın yaptırımlar ile desteklendığını incelemektedir.¹¹ Modern dđneme geldığımızde yaptırım kelimesının anlam değıştirmesi daha ziyade Kant dđřunçesi ile oluşmuştur. Kant evrensel bir ahlak kurulabilmesi için ahlakın belli bir gayeye bağlı olmaması gerektiğini sđyleyerek önceki ahlak teorilerine eleştiri getirir. Kant'a göre kurulması gereken ahlak akıl temele alınarak apriori ilkelerle inşa edilen bir ahlaktır. Böylece modern dđnemde Kant dđřunçesi ile birlikte ahlakın temelıne insan konulmuştur. Ahlak alanı insanın karar verdiği bir alan haline dđnüşmüřtđr. Nihayetinde zgđr irade yaptırımın yerini alır.¹² İlerleyen dđnemde Bentham ise ahlakı bireycilik kavramı ile ahlakı failin haz veren eyleme yönelip acı veren eylemden uzaklaşmasının ahlakı bir zorunluluk olduğunu belirtir.¹³ J.S.Mill ise sezgiciliği modive ederek ahlakın görevinin manevi hayatı kazanmak olduğuna dikkat çekmiştir. Açıktır ki; ahlakı yaptırımı yüklenen anlam ahlakın temelıne oturtturulan kavram ile doğru orantılı olarak ilerlemektedir. Yazar'a göre yapılması gereken eylem ise ahlaka bir temel aramanın ahlakın sabit bir amacını belirleme çabasına indirgenmemesi gerekliliğidir.¹⁴ Nihayetinde Yazar'ın ulaştığı sonuç ahlakı yaptırımın bazen tabi bazen vicdani bazen de sosyal yaptırım şeklinde tezahđr ettiği yönünde olup bu bakış açısı ile değerlendirilmesi yönündedir.¹⁵

Yazarın bir diğer metni "Streams of William James" adlı dergide yayımlanan ve çevirisinin sunulduğu "William James'in Pragmatik Felsefesinde zgđrlük-Ahlak İlişkisi" adlı yazısıdır.¹⁶ Bu metin öncelikle zgđrlüğđn insan için ne anlama geldiği konusu ile başlar ve ardından zgđrlük ve ahlak ilişkisinin W. James tarafından nasıl ele alındığına yer verir. James'in zgđrlük ve ahlak ilişkisi radikal tecrübencilığe dayanmaktadır. Nitekim James dđřunçesini 'felsefenin amacını yansıtan

¹⁰ Age, s.47.

¹¹ Age, s.49.

¹² Age, s.57.

¹³ Age, s.58.

¹⁴ Age, s.69.

¹⁵ Age, s.51.

¹⁶ Age, s.70.

davranıştır' yargısı özetlemektedir.¹⁷ Radikal tecrübecilik bireyin özgürlüğü ile gerçekleşmektedir.¹⁸ Böylece özgürlüğü ile tecrübelerini ortaya koyan insan ahlak alanında somut sonuçlara ulaştığında anlamlı ve faydalı doğrulara gitmiştir. Bu tecrübeler hayatta idrak edilemez sonuçlara sahip ise pragmatik olarak anlamsızdır.¹⁹ Bu açıdan James'e göre ahlak alanı dahi somut fikri alandan çıkmalıdır. Nihayetinde James radikal tecrübecilikten hareketle insana mutlak bir özgürlük verip insanın özgürlüğünün ve iyiliğin olmadığı başka bir kâinatın var olamayacağını belirtir. Çünkü James'e göre kâinatı oluşturan unsur insanın özgürlük ve iyilik yapısıdır. Bunlar ortadan kalktığı zaman başka bir kâinat olamayacaktır. Bu yönüyle James'in ahlak felsefesi bilinç ve özgürlük üzerine kurulmuş bir felsefedir.

Dördüncü metin 2014 yılında Felsefe Dünyası dergisinde yayımlanan makalenin gözden geçirilmiş halidir. Metin "Ahlaktan Eğitime: Yine Ahlak" adını taşımaktadır.²⁰ Yazar ahlakın ne olduğu sorusunu başlangıç olarak ahlakın bizatihi kendisinin ne anlam içerdiği üzerine yoğunlaşarak; 'Ahlak Soruşturmaları' alt başlığı ile tarihsel süreçteki ahlak teorilerini üç ana başlıkta sunulmuştur. Bunlar ahlakın merkezine mutluluk alanlar, arzular alanlar ve vazife alanlar.²¹ Bu teorilerin ortak ve ayrışan yönlerinden bahsedilip bu üç teorinin eşit ölçüde meşru bir zemine sahip olduğu vurgusu yapılmıştır.²² Ardından Türer, ahlakın bütüncül bir paradigma ile niyet, eylem ve sonuçların tümünü içine alan bir hadise olduğu belirtir.²³ 'Ahlakın Kaynağı' alt başlığı ile ahlak alanında ahlaki duyarlılık kavramına değinilerek ahlaki duyarlılığın neyi yapmanın zorunlu ve doğru olduğunu ortaya koyma çabası olduğunu belirtir. Ahlaki duyarlılık ile şahsiyet inşa edilecektir.²⁴ Nihayetinde metin değer ve kişilik analizinin ardından ahlak alanının süjeye ait iradelerin kesişim noktasında ortaya çıktığını ve bu yüzden makul olanın iknadan geçtiği vurgulanarak son bulmaktadır.

¹⁷ Age, s.72.

¹⁸ Age, s.74.

¹⁹ Age, s.73.

²⁰ Age, s.88.

²¹ Age, s.93.

²² Age, s.95.

²³ Age, s.100.

²⁴ Age, s.104.

Kitabın beşinci metni: “Ahlaktan Eğitime: Nasıl Bir Yol Var?” başlığını taşımaktadır. Yazar öncelikle insan doğasından hareket eden ahlak ve eğitim görüşlerini tarihsel süreç içerisinde ortaya koyan filozoflar üzerinden sunmuştur. Bu görüşlerini üç başlıkta toplayarak İnsanın psikolojisine, insanın biyolojik yönüne ve insandaki akıl ve güdü ilişkisine dayanan görüşler olarak kategorize etmiştir. Ardından Türer, ahlak ile eğitim arasında daha derin bir ilişki olduğunu belirterek ahlakın eğitim sonucunda elde edilecek bir amaç değil bizatihi eğitimin kendisi olduğunu belirtmiştir.²⁵ Modern dünyada eğitim felsefesinin zorunlu olarak pratik felsefeye yöneldiğini açıklayarak eğitimin ahlaki duyarlılıkla sürdürülen derinlikli bir ahlak faaliyeti olduğu sonucuna varmıştır.²⁶ Nihayetinde metin, eğitimin ahlak alanına nüfuz edip, şahsiyet oluşturma ve ahlaki çoğulculuğa yönelmeye yardımcı olması vazifesini hatırlatarak son bulmaktadır.

Bir diğer metin ise Türer’in “Günümüz Ahlak Sorunlarına Kur’ani Yaklaşımlar” adlı yazısıdır. Yazar soru sormanın insan yaşamı için önemini vurgulayarak metne başlamış ve ardından günümüzde sorulan soruların ahlak sorunlarına işaret ettiğini ortaya koymuştur.²⁷ Metinde modernlik ve modern birey tanımlaması ile modern ahlak teorilerinin yetersizliği ele alınmıştır. İlaveten düşünce tarihinde ortaya konulan ahlak teorileri ana hatları ile sunulmuştur. Türer ahlak teorilerini; normatif ahlak teorileri, sonuççu etik, ödev etiği ve erdem etiği şeklinde ele almıştır. Kur’an’ın ön gördüğü ahlak anlayışı ayetler ışığında ortaya konulmuştur. Kur’an’da temel ve değişmez unsur olan Allah’ın sıfatı vurgusu yapılmış ve ahlakın Allah tasavvuru etrafında oluştuğu sunulmuştur.²⁸ Kur’an’da inanç ve değer ayrımının yapılmadığına işaret etmiştir.²⁹ Ayrıca Kur’an’ın ön gördüğü ahlak; olan ile olması gerekenin birleştiren ve bunları birbirinden ayırmayan bir perspektif olduğu belirtilmiştir.³⁰ Kur’an’da bilgi, iman ve ahlaki eylemler birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Kur’an’ın ön gördüğü bu ahlak sistemi insanın fıtratına,

²⁵ Age, s.113.

²⁶ Age, s.115.

²⁷ Age, s.120.

²⁸ Age, s.141.

²⁹ Age, s.142.

³⁰ Age, s.142.

vicdanına uygun olan bir ahlak sistemidir.³¹ Son olarak yazar günümüz ahlak sorunlarına Kur’ani çözümler ararken Kur’an anlayışımızın da gözden geçirilmesi gerekliliğini vurgulayarak yazısını sonlandırmıştır. Yazara göre İlahi Kelam fikirden ziyade ameli vurgulayan İlahi Eylem’dir.³²

Yazar yedinci metninde “Modernliğin Ahlak Bunalımı” yazısı ile modern dünyada ahlakın ne ifade ettiği üzerine yoğunlaşmıştır. Modernliğin kısa tarihini vererek ahlak alanında bireyin kendisi ve kendi dışındaki tüm varlıklara ve dünyalara yabancılaşan bir birey olması ve böylece şizofrenik bir kimlik ile her türlü değeri tahrip etmeye yöneldiğini ortaya koymuştur.³³ Yazara göre varlık ve değer zemininde Tanrı’nın da ortadan kalkmasıyla birlikte evren akıl sahibi rasyonel bireylerin kendi iradeleriyle kurdukları suni bir toplum haline gelmiştir.³⁴ Böylece modernlik inançlara karşıt durarak bireyin kendi ahlaki bilgi anlayışını dogmatik bir kanaat meselesi olarak ortaya koymuştur. Böylece araçsal akıldan beslenen modern devlet iktidarı ahlak alanını da kendisinin nesnesi haline getirilmiştir.³⁵ Böylece modernliğin bumerang etkisiyle oluşturduğu ahlak; efendi köle diyalektiğine dayanan bir yapıya dönüşmüştür.³⁶ Tam bu noktada modernlik kendi savunduğu özgürlük anlayışı ile çelişmektedir. Açıktır ki, birey kendi iradesi ile değer seçen konumda değildir. Türer’e göre bu sorunlara karşın yine yapılması gereken etiğe başvurmaktır. Çünkü etiğin görevi her durumda problemlerle uğraşmak, kaynak aramak, çözüm için yeni fikirler üretmek, ilke ve kuralların yeniden rafine etmek, onlara daha duyarlı bir nitelik kazandırmak olmalıdır.³⁷ Bireye düşen ise ahlaki olmayan bir dünyada ahlakiliği bir duruş olarak göstermektir.³⁸

Bir diğer metin “Pragmatik Çevre Etiği” şeklinde isimlendirilmiştir. Yazar, çevre etiğinin bir disiplin olarak ne ifade ettiğini ortaya koyduktan sonra pragmatik bakış açısı çerçevesinde çevre sorunlarına dikkat

³¹ Age, s.152,153.

³² Age, s.157.

³³ Age, s.162.

³⁴ Age, s.165.

³⁵ Age, s.170.

³⁶ Age, s.173.

³⁷ Age, s.177.

³⁸ Age, s.181.

çekmiş ve ahlak felsefeleri ile çevre etiği konusunda uygun zeminde buluştuklarını belirtmiştir.³⁹ Genel anlamıyla pragmatistlere göre çevre; hayatın ve başkalarının hayatlarının yer aldığı, deneyiminin olduğu bir sahadır.⁴⁰ Pragmatist düşünürlere göre çevresel felsefe geliştirmenin tek yolu ahlaken kanıtlanabilir çevre politikaları geliştirmektir. Bununla birlikte Tüzer 'Pragmatik Çevre Etiğine İtirazlar' ve 'Pragmatik Çevre Etiğinin Önerileri' alt başlıkları ile pragmatik çevre etiği konusunu diyalektik bir şekilde sunmuştur. Yazı boyunca çevre ve etik alanlarının etkileşimine sık sık yer verilmiştir. Nihayetinde pragmatistlerin çevre etiği düşüncesinin zamanla gelişeceğini ileri süren görüşleri yansıtılarak metin son bulmaktadır.

Kitabın dokuzuncu metni "Whitehead'in Din Felsefesi" üzerinedir. Whitehead Çağdaş Batı düşüncesinde dinin Tanrı'sına inanan ilk büyük teist filozof olarak tanınmaktadır. Yazar, Whitehead'in düşünce dünyasını sunarken düşünürün hayatından ve etkilendiği kişilerden örnekler vererek düşünürün daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Whitehead göre din; hiçbir zaman insan hayatından kaybolmayacaktır.⁴¹ Whitehead dinin dört unsuru olduğunu belirtir. Bunlar; rasyonellik, duygu, ayin ve inançlardır. Bu dört unsur, her dinde çeşitli derecede mevcuttur. Bununla birlikte düşünürü göre içimizi temizleyen inancın gücüdür. Bu nedendir ki, ilk dini erdem samimiyettir.⁴² Whitehead göre din ile ilgili tüm inanışlar Tanrı anlayışına dayanır bu yüzden yazar Whitehead'in Tanrı anlayışını müstakil bir alt başlık ile açmıştır. Whitehead göre metafizik durumda tabiatın düzeninden bahsetmek Tanrı'dan bahsetmek anlamına gelir.⁴³ Bununla birlikte Tanrı yalnızca ideal ve değerlerle değil aynı zamanda ferdin gelişimiyle de ilgilenir.⁴⁴ Bu yüzden fert gelişmeye başlarsa Tanrı onunla derinden ilgilenir. Son olarak metin, Whitehead'in din ve Tanrı tanımlarında teist görüşün dışında anlamlar yüklediği sonucunu ortaya koyarak sonlanmaktadır.

³⁹ Age, s.188.

⁴⁰ Age, s.191.

⁴¹ Age, s.209.

⁴² Age, s.218.

⁴³ Age, s.225.

⁴⁴ Age, s.229.

Yazarın onuncu metni “Whitehead’in Medeniyet Anlayışı” üzerinedir. Whitehead’in medeniyet anlayışı eserlerinde parçalar halinde mevcuttur. Whitehead göre medeni toplumların iki türlü zorunluluğu vardır birincisi; doğal ihtiyaçların karşılanması ikincisi; sosyal olaylarda işbirliği zorunluluğudur. İlâveten medeniyetler tarih sahnesinde birbirinden etkilenmektedir.⁴⁵ Medeniyetin çöküşü ise dinin zayıflamasından kaynaklıdır. Whitehead’in bu düşünceleri etrafında Yazar; düşünürün din ve medeniyet olgularına yüklediği anlamların karşılaştırmasını sunmuştur. Ardından Whitehead’in Doğruluk, güzel, sanat, macera ve barış kavramlarına yüklediği anlamlar sunularak bu kavramlar üzerinden Whitehead’in medeniyet tasavvuru ortaya konmuştur.

On birinci metin “Uzlaşmanın Felsefesi’ konuludur. Yazar çağdaş insanın uzlaşma yerine çatışma olgusunu hayatının her katmanında benimsediğini belirterek başlar. Uzlaşmanın etimolojik tahlilinin ardından üç alt başlık ile konuyu ele alır. Bunlar; uzlaşmanın epistemolojisi, uzlaşmanın ontolojisi ve uzlaşmanın aksiyolojisi şeklindedir. Epistemoloji bölümünde, hakikat ya da doğruluk arayışına değinilmiştir. Doğruluk kuramlarındaki farklılık ve bunların benimsenip bu noktada da bir uzlaşmaya varılması yönünde fikir sunulmuştur. Ontoloji bölümünde tarihsel süreç içerisinde filozoflarının ortaya koymuş olduğunu varlık görüşleri sunulmuştur. Görüşlerdeki farklılıkların ardından tüm varlıkların Bir olan varlıkta uzlaşabileceği resmedilmiştir.⁴⁶ Aksiyoloji bölümünde ise; irade sahibi varlıkların değer alanında uzlaşabileceği ortaya konmuştur. Yazara göre, gerçek bir uzlaşma bireyin öteki ile arasında gerçek bir barış ve güvenlik ortamı sağlama yönündeki çaba olarak görülmelidir.⁴⁷

Kitabın bir diğer bölümü “Pragmatizmin Doğruluk Evi” adlı metnidir. Öncelikle doğruluk ya da hakikat probleminin neyi çağrıştırdığına genişçe yer verilmiştir. Yazar konuyu ele alırken, doğrulukla ilgili üç kuram olduğunu belirtir ve bunları üç ana başlık ile açmaktadır. Bunlara uygunluk, tutarlılık ve pragmatik doğruluk kuramlarıdır. Uygunluk kuramının Descartes, Hume ve Kant Üzerinden inceleyip, Hegel, Hei-

⁴⁵ Age, s.241.

⁴⁶ Age, s.274.

⁴⁷ Age, s.282.

degger ve Gadamer Üzerinden eleştirilerini sunmuştur. Tutarlılık kuramını ise akılcı, idealist ve metafizikçi filozoflar üzerinden ortaya koymuştur. Sistemin eleştirilerini ise sorunlar üzerinden sunmuştur. Ardından, pragmatizmin doğruluk Kuramını, ayrıntıları ile ele almıştır. William James'in otel koridoru analogisi ile tüm yöntemlerin pragmatizm koridoruna çıktığını belirtmiştir. Pragmatizm Düşüncesi ile gerçeklik ile uyumunu, sayısız yöntemlere dayandığını belirtmiştir. Böylece hem yargılar hem inançlar, hem gerçeklik eşitlenmiştir.⁴⁸ Pragmatistlere göre tüm doğruların özü eylemleri teşvik edici olmasıdır.

Bir diğer makale, "Modernliğin Yöntem Tiranlığı"dır. Yazar yöntem tartışmalarının kısaca tarihini sunduktan sonra Descartes'in Metot Üzerine Konuşma adlı eserinden hareketle ortaya koyduğu yöntemi sunmuştur. Bu yöntem ile ontolojik tartışma epistemolojik zemine çekilmiştir. Böylece Tanrı, varlık nedeni değil, bilginin nedeni olarak ortaya konmuştur. Nihayetinde Tanrı 17. yüzyıldan sonra bilginin nesnesi haline getirilmiştir.⁴⁹ Descartes'in bu yöntemi aklın gücüne hayran olan bir rasyonalizmi gündeme getirmiştir. Lakin Descartes'in bu yöntemi tarihsel süreçte çok fazla eleştiriye tabi tutulmuştur. Leibniz; Descartes'in yönteminin, kurgusal bir şüphe olduğunu belirtmektedir.⁵⁰ Ardından yazar, felsefenin doğası ve yöntem alt başlığı ile felsefe de tek bir yöntemin sahiplenilmesinin felsefenin zeminin yitirilmesi anlamına geleceğini belirtmektedir.⁵¹ Yazara göre, bir akımın tek ve en etkin bir metoda sahip olduğunun söylenmesi kişinin kendini kandırması anlamına geldiğini belirtir.⁵²

Kitabın son makalesi; "İmkânlar Alanı Olarak Din: Dewey'in Din Felsefesi" şeklinde isimlendirilmiştir. Yazar konuyu ele alınırken Dewey'in hayatından kesitler vererek düşünce dünyasının daha iyi analiz edilmesini sağlamıştır. Makale boyunca Dewey'in etkilendiği isimlere sıkı sıkı yer verilerek okuyucuya sunulmuştur. Dewey, din ve dini deneyim hakkındaki görüşlerini müstakil bir eserde belirtmemiş olup daha

⁴⁸ Age, s.302.

⁴⁹ Age, s.319.

⁵⁰ Age, s.322.

⁵¹ Age, s.325.

⁵² Age, s.326.

çok 'A Common Faith' adlı eseninde değinmiştir. Görüşlerini ortaya koyarken daha çok saldırganlık ateizmini hedef almıştır. Ana hatlarıyla Dewey'e göre din; doğalcı ve hümanistik tarzda yorumlanmaktadır.⁵³ Düşünüre göre din, yüksek sosyal değerlerin bilincidir ve ideal-reelin birleşmesi yalnızca inanç vasıtasıyla gerçekleşecektir. Yine Dewey'e göre, ideallığın kabul edilmeyişi ahlaki zayıflıktır.⁵⁴ Dewey'e göre dinin modern dünyadaki anlamı modern kurumlarla uyumlu halde olması gerekliliğidir. Bununla birlikte makale boyunca Dewey'in Tanrı ve dindarlık tanımlarına da sık sık yer verilmiştir. Tanrı; tüm ideallerin birliğinin arzu ve eylem olarak neşet ettiği sondur.⁵⁵ Dindarlık ise benliğin bir bütün olarak varoluş ya da kâinatla ilişki içinde olması demektir.⁵⁶ Ni-hayetinde Dewey'e göre, din insanın deneyiminin her görünümünde yer almaktadır ve bu yüzden yadsınamaz bir gerçekliktir ve bunun inkârı ahlaki zayıflıktır.

Eserin kaynakça bölümü ise ahlak alanında yerli ve yabancı kaynakları geniş yelpaze ile ilgililere sunmaktadır. Böylece ana hatları ile ortaya konulan ahlak ve ahlak alanı sorunlarına derinlemesine araştırma yapmak isteyen okuyucular alanla ilgili kaynaklara ulaşabilecektir.

Bu eser daha ziyade ahlak alanına ve özellikle modern ahlak teorileri üzerine bir bakış sunmaktadır. Yazar okuyucuyu ahlakın modern dönemde nasıl ele alınması gerektiğini sorgulayarak, çağın sorunlarına karşı düşünmeyi aktifleştirme çabasına sevk eder. Sonuç olarak eser ahlaki ve felsefeyi farklı açılardan ele almanın ve yorumlamanın yollarını dener.

---

⁵³ Age, s.332.

⁵⁴ Age, s.348.

⁵⁵ Age, s.352.

⁵⁶ Age, s.345.